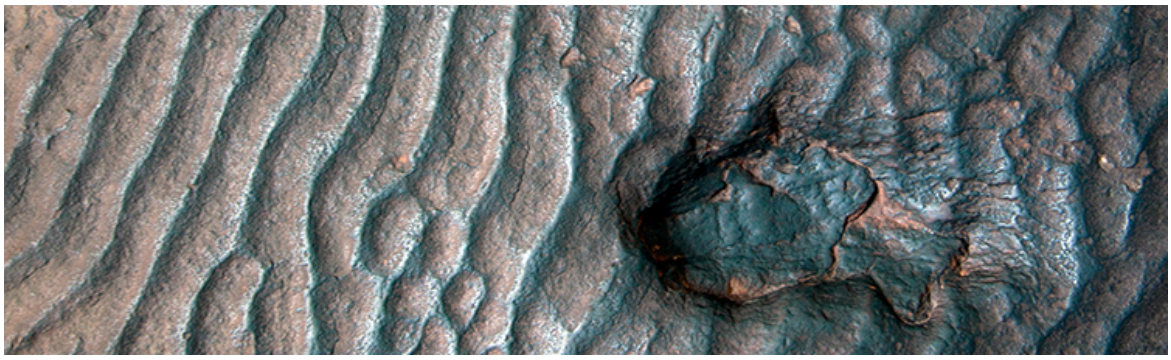

Denne artikel begynder med at stadfæste at det fælles sprog om bæredygtighed vi har brug for, endnu ikke eksisterer.

Hvorefter teksten indkredser hvad et sådant sprog vil komme til at indeholde:

Det vil kunne beskrive hvordan vi fødes med et talent for bæredygtighed. Hvordan den måde hvorpå kroppen og dens stofskifteprocesser hænger sammen med omgivelserne på, danner et muligt grundlag for direkte at mærke nødvendigheden af balance.
Det vil kunne gøre rede for afgørende aspekter ved nervesystemet: Vi er født med evnen til at kunne opøve en indre ligevægt der har karakter af stilhed. Den stilhed, siger forfatteren, er beskrevet af de store spirituelle systemer som en mulighed for direkte at mærke en mere omfattende medfølelse og oplevelse af også global sammenhæng.

Derefter giver Michael Stubberup hvad man er fristet til at kalde begyndelsen til en mulig solstrålehistorie: Han beskriver et konferenceforløb i FN han er indbudt til, hvori der tages spæde, men nye, anderledes og lovende skridt imod et sprog for sammenhæng mellem spiritualitet, bæredygtighed og heling af traumer.

***

Om betydningen af et sprog for den systemiske sammenhæng mellem mennesket, dets omgivelser og begrebet bæredygtighed
af Michael Stubberup

Vi er i terminal-tilstand fordi vores bærende værdier er helt forkerte…..dette er et mulighedernes øjeblik uden fortilfælde for at skabe en fremtid, der er kohærent med vores inderste naturs potentiale som levende væsener født ud af den levende Jord, født

ud af det levende Univers.
– David C. Korten 2015

Vi lever i en usædvanlig periode, der rummer store spænd. Vi lever i inspirerende tider med en intens udvikling – kulturelt, videnskabeligt og teknologisk. Vi oplever, hvorledes internettet har spændt et kommunikationsnetværk ud over det meste af kloden. Hvordan rumfart har sendt et kosmisk perspektiv på vores smukke blå planet hjem fra rummet. At landbrug og industriproduktion har medvirket til, at stadig færre er fattige og går sultne i seng, og at lægevidenskaben har skabt revolutioner. Man kunne fortsætte.

Samtidig lever vi i pågående og udfordrende tider, hvor det herskende paradigme viser sig som fragmentering, polarisering og kollaps, eller sagt med andre ord; som voldsomme svingninger og ubalancer, der ikke er bæredygtige. Vi mærker det personligt, socialt, samfundsmæssigt og globalt. Vi konfronteres dagligt med urovækkende og kaotiske informationer om krig, terror, lidelse og uretfærdighed. Samtidigt med rigid fastholdelse af løsninger og perspektiver, der foreskriver mere af den medicin, som erfaringen for længst har vist ikke helbreder.

Vi er vidner til et sammenhængende net af kriser – klimaforandringer, befolkningseksplosion, stigende ulighed, rovdrift på naturressourcer, stress, ustyrlig økonomi og tab af biodiversitet – og vi forholder os til dette net med de mentale modeller og vaner, der har medvirket til at skabe kriserne.

Den måske mest upåagtede af disse kriser, tab af biodiversitet, kan meget vel vise sig at blive langt den mest udfordrende. Fagfolk taler om den sjette massedød i klodens historie, hvor måske halvdelen af dyrelivet er forsvundet inden for de seneste 40 år. Vi skal mere end 60 millioner år tilbage, dengang dinosaurerne uddøde, for at finde sammenligningsgrundlag, og vi har slet ikke nok forståelse for betydningen af dette tab. Biosfærens mangfoldighed og forskellighed er jo på sin vis livets immunforsvar.

Meget er sket på grund af uvidenhed, og et eller andet sted undervejs har vi tabt den ligefremme kontakt med – og sans for – naturen og dens rytmer. For selv videnskaben, som vi har agtet højere og højere de sidste par århundreder, har ikke fordybet sig i livets processer som helhed. Videnskaben om natur og liv, som den fx folder sig ud i biologien, er først for nylig begyndt at forske i økologiske helheder.

Så vores viden om, hvad bæredygtighed er i dybere og evolutionsmæssig forstand, er begrænset.

Midt i alle disse udfordringer er det vigtigt også at lægge mærke til åbninger, perspektiver og potentialer – og de er der. I globalt perspektiv er FNs Generalforsamling vedtagelse i september 2015 af de 17 udviklingsmål for bæredygtighed (2015-2030) en sådan åbning – ja måske den vigtigste globale ledelsesbeslutning, der nogensinde er truffet.

Når vi ser på grundlæggende årsager til dysfunktionerne, træder oplysningstidens adskillelses-paradigme frem på flere måder og specielt i forhold til naturen: Mennesket som værende uden for eller over naturen – herunder jo også fragmentering af vores egen krop-natur. Vi har alt for lidt sans for, viden om og sprog for centrale processer i vores eget system.

Og så er selve vækstforestillingen omkring produktion og økonomi ude af balance. Ikke mindst forestillingen om penge som det centrale parameter for snart sagt alt, for eksempel med bruttonationalproduktet som målestok for samfundets vækst og tilstand. En synsvinkel bestemt først og fremmest af grådighed.

Det paradigmeskifte, som vi er midt i, handler derfor blandt meget andet om at opbygge et nuanceret sprog for personlig og social bæredygtighed, det vil sige et *eco-mindset*, der kan udgøre kernen i en egentlig vision for humane helhedsorienterede fællesskaber. Mennesket som bæredygtig kultur.

Spørgsmålet er så, hvilke færdigheder, principper eller intelligenser der indgår i og fremmer bæredygtighed, når det handler om os mennesker – dels i hver enkelt af os og dels i kontakt i sociale processer. Hvordan bliver vi bedre til at lære af og udnytte naturens måde at organisere, leve og lede på? Hvordan genopdager vi naturen i os selv, og hvordan opbygger vi samfund båret på viden om og respekt for liv og helhed i biosfæren?

Vejen frem – er tilbage, til noget vi allerede ved og kan

Vi har et arbejde foran os med at genopdage naturen i de små og store rytmer, der til dagligt omgiver os. Og vi har et tilsvarende arbejde foran os i forhold til sammenhængen med et større perspektiv og helhed – det som den store natur, mystikken og de spirituelle traditioner er bærere af.

I hesykasmen for eksempel – i Østkirkens mystik – forstås mennesket som en helhed bestående af tre dele: krop, sjæl og ånd. I traditionen forstår man det sådan, at med

syndefaldet og uddrivelsen fra Paradiset forsvandt samordningen og koordinationen mellem de tre, og den naturlige enhedstilstand i Gud ophørte. Kræfterne i de tre dele bevægede sig i forskellige retninger og kom således i splid med sig selv.

Den spirituelle praksis i hesykasmen kaldes derfor vejen tilbage til Gud. Den handler om at klargøre, være vidne til og koordinere de forskellige kræfter et menneske har i sig med det formål undertiden at nå frem til stilhed. "Den stilhed Gud skænker," som *hesychia* betyder på græsk. At øve en åben lytten i retning af helheden.

Måske er stilheden som disciplin en vigtig del af vejen frem som afsæt for en dybere og mere nuanceret lytten til sig selv – i kontakt med og til helheden.

En sådan lytten kan åbne til en dyb og tavs viden om naturen og således medvirke til en klargørelse og formulering af sammenhænge i det levede og levende liv. En af de kvaliteter, en daglig lytten og meditativ praksis har bidraget med i mit liv, har været den jævnlige evaluering. En kvalitativ skelnen. Får det vigtige i mit liv plads nok? Er der mening i det, livet går med?

Som et tilsvar til et moderne læg-kloster kan man betragte Vækstcenteret i Nørre Snede, der er et socialt-eksistentielt eksperiment, hvor de involverede forsøger at skabe sammenhæng mellem indre og ydre fordybelse. Det sker i fællesskab om et større perspektiv, om en opgave der rækker ud over en selv for på den måde at koordinere og skabe kohærens i livets mange processer.

Globalt set er vi i dag indlejret i et adskillelsesparadigme, som på alle niveauer har medvirket til den nuværende situation. Vejen frem går over en klar erkendelse af, hvor vi står – som kultur-individ, som samfund, som globalt fællesskab. Vi ved rigtigt meget om dele og detaljer og meget mindre om systemer og helheder.

…der findes en verden uden for faget økologi, men der findes ikke en verden uden for naturen … Hvis vores liv afhang af, hvordan vi klarede os i et spil skak, så ville de fleste af os nok forsøge at lære reglerne at kende. Men vores liv afhænger af et spil, der er langt mere indviklet end skak: Skakbrættet er kloden, brikkerne er naturens mange fænomener, og økologien er manualen til at forstå naturens spilleregler.
– Jens M. Olesen, Professor i økologi, Aarhus Universitet, Weekendavisen, 6. jan. 2017

Bæredygtighed

Bæredygtighed handler om at se og genkende den dynamiske, cykliske og gensidigt afhængige proces mellem alle dele og aspekter af livet på jorden, fra mulden under vores fødder til hele planeten, vi kalder vores hjem, fra menneskers samspil med levested og miljø til den usynlige cyklus, der har cirkuleret vand, ilt, kul og kvælstof i millioner år.
– Magaret Robertson, koordinator for bæredygtighedsområdet, Lane Community College, Eugene, Oregon

Bæredygtighed som et alment fænomen er af nyere dato.

I starten af 1980'erne blev begrebet bæredygtighed introduceret af Lester Brown, stifteren af Worldwatch Institute. Allerede i 1970'erne havde debatten om grænser for vækst og James Lovelocks Gaia-hypotese peget i den bæredygtige retning. I 1987 kom den velkendte definition fra Brundtland-rapporten:

"Bæredygtig udvikling er udvikling, som møder de nutidige behov, uden at skade fremtidige generationers mulighed for at dække deres behov tilsvarende."

Denne rapport, og overhovedet introduktionen af begrebet bæredygtig udvikling, var og er stadig et symbolsk vigtigt vendepunkt. Meget er sket siden, og alligevel er der stadig ikke endnu klare anvisninger på, hvordan vi udvikler og formdanner et bæredygtigt samfund.

I økologisk sammenhæng handler ordet bæredygtighed om, hvordan biologiske systemer forbliver diverse og levende over tid.

Levende komplekse systemer

Et levende system er et organiseret mønster eller netværk af elementer, som er koordineret gensidigt afhængigt af hinanden, og som fungerer som en helhed. Man kan ikke opdele helheden i elementer, uden at noget væsentligt går tabt, og tilsvarende kan delene ikke forstås uden at blive sat i relation til helheden, som igen er forskellig fra summen af delene. Alt er en del af et system eller flere systemer, og biologiske og sociale systemer er åbne systemer, der er afhængige af grænser med en vis gennemtrængelighed.

Levende systemer sikrer balance (homeostase) og bæredygtighed gennem nuancerede former for feedback inde fra systemet selv og fra omgivelserne og miljøet. Når det handler om mennesker, er balance (homeostase) og feedback forankret i det autonome

nervesystem. Det er den organiske og komplementære rytme mellem *sympaticus* (opspændings-funktionen, kontinuitet) og *parasympaticus* (afspændings-funktionen, fleksibilitet), der sikrer integration og harmoni. Når systemet er i balance, organiseres energiflowet af information og kommunikation i en stadig vekselvirken mellem sympaticus og parasympaticus.

Et levende system har to indlejrede mål; at holde sig i live og at reproducere sig selv. Det sikrer således balance og bæredygtighed gennem nuancerede former for feedback inde fra systemet selv og fra omgivelserne og miljøet.

Dysfunktioner som for eksempel traumer svækker og låser feedbackmekanismen i stereotype og ufleksible mønstre.

Traumer og dysfunktion

Når mennesker rammes af traumer, stress eller andre dysfunktioner, svækkes deres fleksibilitet og tilpasningsevne – feedback-systemet er ude af balance – og deres evne til at justere på baggrund af forstyrrelser svækkes.
Traumer og stress er altid en systemisk reaktion, som efterfølgende udfolder sig som systemiske dysfunktioner via traumers hverdagsudtryk.

Det autonome nervesystem

De grundlæggende processer knyttet til kroppen og det autonome nervesystem, som for eksempel åndedrættet og hjertet, forløber af sig selv – de er selvorganiserende. Hvis et mål er at forstå og skabe sprog omkring dette, er det nødvendigt at sætte disse selvorganiserende processer eksplicit på dagsordenen. Det er på sin vis det, der foregår i mindfulness, afspænding, yoga og mange andre indre træningssystemer.

Det autonome nervesystem er et selvorganiserende "enten-eller"-system – dvs. når den ene gren, fx sympaticus, er aktiv, er den anden, parasympaticus, passiv – og omvendt. Ved at gøre dette til genstand for refleksion, dvs. at mærke og genkende både sympaticus og parasympaticus samtidigt, løftes " enten-eller"-systemet op til et "både-og"-system. Det bliver muligt eksplicit at opleve begge tilstande samtidigt. Dette vil efterhånden opbygge et fælles tredje – en neutral vidnefunktion.

Mennesket som komplekst tilpasningsdygtigt system

At vælge virkelig at leve vil på ingen måde ske af sig selv. Faktisk er det, som om alting har rottet sig sammen mod netop det at vælge livet selv – hvis vi ikke meget bevidst tager kontrol over vores eget liv, vil vi altid være kontrollerede udefra af kræfter, der tjener andre formål. Biologisk programmerede instinkter vil "blindt", i en meget stor del af vores tid her på jorden, prøve at tvinge os til en række aktiviteter, der dybest set går ud på dels at opretholde det biologiske liv (sove, spise, drikke osv.), dels at få reproduceret de gener, vi som individer er bærere af (forelskelse, kærlighed, seksualdrift osv.)… Men hvad betyder det egentlig at vælge livet? Som nævnt ikke bare biologisk overlevelse. Det må betyde at leve fuldt ud, uden at spilde sin tid og sine potentialer, at blive i stand til at udtrykke sin egen specielle, unikke menneskelighed og alligevel kunne indgå intimt i de sociale sammenhænge vi er en del af – at indgå intimt i universets kompleksitet.
(Mihaly Csikszentmihalyi, professor i psykologi, Claremont Graduate University, Californien, 2005)

Citatet ovenfor peger på, at vi må se dybere indad.

Levende komplekse systemer er bæredygtige og i balance over tid via justering og feedback – inde fra systemet og fra omgivelser og miljø.

Der gælder nogle ret enkle principper for levende komplekse systemer:

– de er selvorganiserende,
– de holder (bl.a via kommunikation) balancen gennem forøget kompleksitet, som er forøget integration,
– ubalance/feedback viser sig som enten *rigiditet* eller *kaos*.

Når systemet er bæredygtigt er det: *stabilt, tilpasningsdygtigt og fleksibelt*.

Evolutionshistorisk er menneskets nervesystem opbygget således, at det hele tiden i en rolig, jævn og automatisk rytme sanser og scanner indefra og ud og udefra og ind. Det autonome nervesystems to grene – sympaticus og parasympaticus – koordinerer hjerterytmen i en jævn variation. Sympaticus forøger hjerterytmen og skærper årvågenheden, mens parasympaticus sænker hjerterytmen og sørger for afspænding og regeneration.

Denne stadige ud-ind- og ind-ud-rytme er koordineret med det at mærke kroppen og via sanserne mærke den ydre verden. Det er som et pendul eller som en åbne-lukke-mekanisme, der hele tiden veksler mellem at være klar til handling og derefter hvile, og

hele tiden skifter mellem at sanse omgivelserne og at sanse sig selv. Denne stadige organiske opmærksomme lytten er en central del i det feedback-system, som siden tidernes morgen har sikret overlevelse og reproduktion – bæredygtighed. Nervesystemet handler således i ét og alt om at forbinde det indre og det ydre.

Vi mennesker fødes med forudsætninger for kontakt. Et nyfødt barn kommer til verden med forprogrammeringer i højre hjernehalvdel til, via sanserne, at møde og opleve verden, møde kulturen, tage kontakt fx ved, gennem øjnene, at aflæse ansigtsudtryk, mimik og gestik. Kontakt og tilknytning er afgørende. Dyb tilknytning skaber tryghed. Kontakt, tilknytning og tryghed bliver, over tid, til en basal tillid.

Vi bliver et individ igennem en selvorganiserende proces. Når der har været tryghed og tillid nok, skabes der et roligt centrum indeni. En afspændt kontakt med én selv. Dette rolige indre sted kan rumme noget af den uro, der knytter sig til de ældre dele af overlevelsessystemet, ”kamp/flugt” og ”ligge død”. Ved traumer og stress svækkes denne evne til at rumme uro.
Der er direkte adgang til det autonome nervesystem gennem åndedrættet og hjertet.

I neurofænomenologien – det forskningsområde der arbejder på at forbinde et klassisk videnskabeligt empirisk perspektiv (såkaldt 3.-persons perspektiv) med subjektive indre oplevelser (såkaldt 1.-persons perspektiv) – arbejder man med den forståelse, at hjernen er et koordinerende og medierende organ.

Hjernen medierer tre grundlæggende og selvorganiserende cirkulationer:

– Krop: En selvregulerende organisme proces, der inkluderer kropslig selv-oplevelse.
– Socialitet: Intersubjektive samspils-processer, der ligger til grund for det sociale selv.
– Helhed: Sansemotoriske forbindelser mellem organismen og miljøet resulterende i det økologiske selv. (som beskrevet af Thomas Fuchs, professor i filosofi og psykiatri ved universitetet i Heidelberg og koordinator for det europeiske interdisciplinære forskningsprojekt Thesis.)

Etik og bæredygtighed – liv er hovedværdien i et bæredygtigt samfund

”I den verden vi lever i, er der to fællesskaber som vi umiddelbart alle indgår i. Vi er alle en del af menneskeheden, og vi hører alle til i den globale biosfære. Vi er medlemmer af oikos, jordens husholdning/husstand, som er den græske rod for ordet ”økologi”, og som sådan skal vi opføre os som andre medlemmer af husholdningen gør – planterne, dyrene,

og mikroorganismerne som former det omfattende netværk af relationer, vi kalder livets netværk.

Det mest særlige kendetegn ved jordens husholdning/husstand er dets iboende evne til at understøtte liv. Som medlemmer af det menneskelige fællesskab bør dette spejle sig i en adfærd båret af værdighed og respekt for basale menneskerettigheder. Da menneskelivet spænder over biologiske, kognitive, sociale og økologiske dimensioner, bør menneskerettigheder respekteres i alle fire dimensioner."
– Capra/Luigi

Bæredygtighed som fænomen er – når det handler om os mennesker – vel dybest set en eksistentiel og etisk udfordring, der handler om at bringe respekt for liv i direkte fokus, forbundet med vores dybere meningsbærende værdier og disse værdiers forankring i det personlige, sociale og samfundsmæssige – det kulturbærende.

Liv er den centrale værdi i et bæredygtigt samfund, hvor bæredygtige processer og aktiviteter er kendetegnet ved, at de kan udføres igen og igen uden at skade og ødelægge.

Det etiske og eksistentielle perspektiv – ansvaret for at håndtere de grundlæggende udfordringer i livet – er som udgangspunkt forankret i et lokalt liv. Det enkelte menneske har indtil nu haft ansvaret for sit eget liv – ansvaret for at skabe mening, ansvaret for kontakt og sammenhænge med andre mennesker – og det har, først og sidst, været udfordret af sin egen dødelighed.

Allerede i 1960'erne og 1970'erne skrev den tyske filosof Hans Jonas om nødvendigheden af at skabe en etik, der bryder ud af den antropocentriske skal – om at vi mennesker griber så dybt ind i klodens processer, at vi er nødt til at forholde os til og tage ansvar ud over menneskets sfære. En etik der omfatter natur og liv, og som også rækker ind i fremtiden. Det er ikke nok at opføre sig ordentligt inden for de gældende standarder, vi må også medtænke fremtiden så godt vi kan med den tilgængelige viden.

Den humane vending

"Med overgangen til den antropocæne epoke synes (vi) at overskride en tærskel og træde ind i et nyt og ukendt rum, hvori der gælder nye grundbetingelser, som vi foreløbig kun kan ane."
– Den humane vending

Den humane vending var et 3-årigt forskningsprogram (2012-15) i Danmark støttet af Velux-fonden. Formålet var at undersøge det humanes nye bestemmelse i det aktuelle videnskabs- og samfundsbillede. Udgangspunktet var seks individuelle projekter og tværvidenskabelige felter, der på forskellige måder skulle bidrage til at udvikle en intradisciplinær humanvidenskab.

En af konklusionerne var, at den humane vending sker som en konsekvens af den nye antropocæne virkelighed, og at det antropocentiske menneske dermed forsvinder. I denne nye virkelighed "*genopstår mennesker i deres relationer til det miljø, de forsøger at bebo … ved at vende sig ud mod sin omverden begynder mennesker samtidig at vende sig mod sig selv … de må kunne svare på og kunne stå til regnskab for, hvordan de forholder sig …* "

Så i erkendelsen af den antropocæne virkelighed – med alt det nye og ukendte – med alle de udfordringer, fænomener og kriser, der er knyttet til denne virkelighed, ændres perspektivet. Nu handler overlevelse ikke længere om det enkelte menneske alene, men også om arten som sådan.
Det er en ændring i perspektiv, der allerede er skelsættende, og som vil få afgørende betydning for mennesket og for menneskeheden – hvilket også er pointen i hypotesen om den antropocæne epoke eller tidsalder.

"Menneskene møder her et særligt spørgsmål om ansvar i forhold til en verden, hvis tilstand det enkelte menneske ikke kan holdes ansvarlig for, men som det heller ikke er helt uden skyld i ved netop at tilhøre menneskearten."
– Den humane vending.

Evolutionen former livet selvorganiserende – i indbyrdes afhængige, cykliske netværk gennem individets stræben for overlevelse og udfoldelse af sit potentiale.

Bæredygtighed som fænomen vil således – når det handler om os mennesker – være en systemisk eksistentiel og etisk opgave, hvor det personlige ansvar og medansvaret for helheden er et og det samme. Eller sagt på en anden måde: Hvor ansvaret for den du er, og medansvaret for det fællesskab du altid også er en del af, er to sider af samme sag.

FNs verdensmål – traumer og spiritualitet

I oktober 2015 blev jeg – med afsæt i mit udviklingsarbejde med traumatiserede flygtninge – inviteret til New York sammen med 25 andre for at deltage i en

arbejdsgruppe i UNFPA, FNs Befolkningsfond. Invitationen tog afsæt dels i målsætningen om de 17 bæredygtighedsmål, dels i den kendsgerning, at millioner af mennesker over hele kloden er ramt af traumer på baggrund af livstruende oplevelse, forårsaget af krig, vold og katastrofer. Disse traumer gennemtrænger alle aspekter af et menneskes liv og herunder selv-oplevelsen. I det sociale felt ser man, at traumer videregives fra generation til generation, hvilket har vidtrækkende konsekvenser for samfundenes udvikling, som det ses i mange dele af verden. I invitationen stod der også:

"… vi tror ikke på heling uden en rekonstruktion af selvet og ved helt generelt at placere selvet som centrum for menneskelig bæredygtig udvikling."

På den baggrund havde seminaret til formål at fordybe sig i følgende:

– En undersøgende udforskning af sammenhængen mellem traumer, resiliens og menneskelig trivsel.
– At vurdere hvilken rolle spiritualitet og menneskelig trivsel spiller i bæredygtig udvikling.

Som indledning på dagen holdt Luis Mora – leder af afdelingen for ligestilling, menneskerettigheder og kultur i UNFPA – et oplæg, hvor han fortalte om, hvordan de 17 bæredygtighedsmål for 2015-2030 var blevet til på en meget anderledes måde end tidligere. Han fortalte derfor først om, hvorledes 2000-2015 målene var blevet til højt oppe i FNs hierarki og derfra besluttet på generalforsamlingen. Da man i 2012 påbegyndte forberedelsen af 2015-2030-målene skete det ved, at opgaven blev sendt ned og ud i alle dele af FN-systemet og videre derfra til NGOer og samarbejdspartnere. I løbet af de næste ét til to år voksede ønsket om de mange bæredygtighedsmål med stor kraft op fra neden, og manifesterede således den første omfattende og dybe *bottom-up* proces i FNs historie.

Samtidig blev man i UNFPA opmærksom på, hvorledes der stadig manglede et klart fokus på indre menneskelig bæredygtighed. Og derfor dette seminar. Som blev en anderledes, intens og håbefuld dag.

Et par uger efter seminaret blev vi deltagere opfordret til at bidrage med, hvad vi hver især oplevede som de to til tre vigtigste essenser fra seminardagen. Bidragene blev så samlet og redigeret af en "skrive-gruppe".

De tre essenser jeg valgte og sendte, var:

1. *Eksplicitér paradigmeskiftet – som et vindue til et globalt narrativ.* Hvad karakteriserer de store og små forandringsprocesser fra de seneste 10-20 år? Hvad og hvor ser vi processer, der fremmer fællesskab? hvor ser vi kommende nødvendige forandringer, som kun sker, hvis vi er fælles om dem?
Et bud på fortællingen kunne være, hvorledes naturvidenskab reflekterer spiritualitet: Med den viden, som videnskaben for øjeblikket ligger inde med, lever vi i et univers, der er ca. 13,8 milliarder år gammelt. Endvidere lever vi på en klode, der samlede sig af stjernestøv for ca. 4,6 milliarder år siden og tog form som en af mange planeter rundt om solen. Jorden er vores fysiske oprindelse, og vi deler denne baggrund. Vi er derfor helt konkret forbundet med alt andet liv på kloden. Dette udgangspunkt, og den bevidste personlige oplevelse af at være del af en større cirkulation, i hvilken vi alle hører til, kan åbne til et medansvar for alt liv i helheden. Denne tilgang kunne spejle et supplerende spirituelt perspektiv.
2. *Rekonstruktion af selvet* – som afgørende element i opbygningen af det bæredygtige samfund.
3. *Bottom-up processer som potentiale* – med FNs udklækning af de 17 bæredygtighedsmål som konkret eksempel og perspektiv. Bottom-up processer er spændende af flere grunde. Én af dem er, at de modsvarer det, man i et komplekst system benævner emergens – dvs. når et system barsler med noget nyt, som intet enkelt element er bærer af. Det er netop noget nyt opstået i en fælles og kollektiv proces.

I foråret 2016 fik vi det foreløbige dokument til gennemsyn og kommentering og derefter yderligere en sammenskrivning. Mere *bottom-up* proces.

I august 2016 fik vi så det ”endelige” refleksionspapir – et dokument på syv sider bestående af følgende seks afsnit:

1. Introduktionen – som sætter rammen for papiret, og sammenfatter seminaret og den efterfølgende skriveproces: ”Den vigtigste konklusion var, at bæredygtig udvikling forudsætter en spirituel transformation af os selv og vores organisationer, som aktivt slår igennem på de sociale, globale og økologiske niveauer.”
2. Bæredygtig udvikling som et transformativt spirituelt fænomen, hvor fokus er på at anerkende og adressere de omfattende og mangeartede lidelser fra krig, borgerkrig, fundamentalisme, undertrykkelse og fattigdom, og: ”Hvordan nærer vi det betydningsfulde indre indstillings- og opmærksomhedsskifte, der muliggør, at mennesker kan overkomme retfærdig bitterhed og fjendtlighed og fokusere på fornyet mening og håb? … Denne rejse er ultimativt set en bevidsthedsændring i retning af at opleve indbyrdes forbundethed med mennesker og natur…”

3. Stimulerende narrativer bygget på menneskelig blomstring og vækst, hvor det betones, at mennesker er narrative væsener, og at fortællinger sammenbinder både i tid og rum: ”Der er dagligt utallige venlige og kærlige handlinger, som trodser ydmygelse og vold. Narrativer kan løfte os over på den anden side af de mange statistikker om vold, eksklusion, tab og skuffelse og pege på tillid, håb, kærlighed og mod.”
4. Menneskelig lidelse og det spirituelle aspekt af resiliens, hvor resiliensbegrebet foldes ud – selve det at kunne bruge en dybere meningsbærende side af sig selv som forankring og støtte til at udholde og overkomme kriser og lidelse: ”Hvis vi virkelig ønsker at opbygge en bæredygtig og forvandlet verden, er vi nødt til at adressere de traumatiserede samfunds vedholdende realitet, forstå hvad der skaber ægte og varige forandringer, og hvad der støtter genopretning og resiliens.”
5. Undervisning af unge i spiritualitets forvandlende kraft, hvor der peges på børns og unges store modtagelighed for traumer, og på hvorledes de som unge jævnligt tiltrækkes af vold, kriminalitet og fundamentalisme. På den baggrund er der et særligt behov for at opmuntre til og støtte udviklingsprogrammer for børn og unge og: ”Kan vi udvikle en undervisningsmetode, der fremmer medfølelse i stedet for ligegyldighed? En metode der fremmer samarbejde, værdighed, ligestilling, retfærdighed, medfølelse, ærlighed, spirituel praksis, ikke-vold, og kærlighed?”
6. Afsluttende stræben, hvor der peges på, at selv om der sjældent tales om spiritualitet i FN-sammenhænge, så er det en kendt sag, at FN blev skabt og grundlagt i skyggen af 2. verdenskrigs rædsler og med en intention om ”aldrig igen”. Det fælles og helhedsorienterede – spejlende en spirituel grundholdning – var således en medvirkende faktor i FNs første 10-15 år, kulminerende med Dag Hammerskjölds studie af klodens mange spirituelle traditioner. Efter hans død lod FN Marc Chagall udføre det blå glas-vindue med symboler på kærlighed og fred fra de spirituelle traditioner, som findes i FN-bygningen, til minde om Dag Hammerskjöld og hans stræben: *”FNs organisationer kan og bør gå i spidsen for dette paradigmeskifte, som vil muliggøre moralske, politiske og sociale forandringer realiseret på fundamentet af en spirituel transformation. Transformationen skal være bygget på kærlighed til såvel menneskeheden som andre levende væsener og naturen. Denne form for medfølende kærlighed er kernen i vores emergerende inter-spirituelle tidsalder, og kun således kan vi forandre os og vores verden.”*

Seminar 2 med tre respondenter er blev afholdt den 19. januar 2017 i FN bygningen i New York.

Luis Mora indledte med at byde velkommen og opfordre alle til at tale fra hjertet med afsæt i principperne universalitet og transformation. Han fortsatte med at beskrive, at et

af målene for UNFPA-dokumentet fra seminaret er, at det skal påvirke FNs generalforsamling, når der er samling i 2018 med henblik på at foretage en del-evaluering af arbejdet med de 17 verdensmål – også med henblik på styrkelser og præciseringer af verdensmålene. Planen er at bringe tekstforslag fra dokumentet i spil.

De tre respondenter var:

– Prof. Raj Sisodia (stifter af Conscious Capitalism-bevægelsen) som holdt et oplæg bl.a med fokus på nødvendigheden af at fremme andre former for økonomiske strukturer.
– Nancy Roof (udgiver af Kosmos Journal) som lagde særligt vægt på, at vi skulle være opmærksomme på, at transformationsprocesser tager tid – og at et af kendetegnene på, at processen bevæger sig, er glæde.
– Aleem Walji (Leder af Aga Khan Fonden i USA) lagde ud med at fortælle om sin daglige praksis: ”Hvem er jeg egentlig?” Og pegede på at den åbenhed, diversitet og pluralisme, som dokumentet var udtryk for, gav grund til håb.

Efterfølgende var det muligt for os andre at komme med yderligere kommentarer og forslag, som vi allerede på forhånd var blevet inviteret til at sende på skrift.

Mine kommentarer, som jeg for nylig har renskrevet og sendt, handlede om:

1. Udvikling af “en fælles sprog-prototype” omhandlende menneske-system bæredygtighed

Global “transformation” forstås bedst, når det forankres i en personlig og organisatorisk indre sfære af refleksion og skelneevne. (UNFPA 2016)

Jeg oplever, at ordet og begrebet transformation er centralt på alle niveauer. I arbejdet med rehabilitering af traumatiserede flygtninge bruger vi en simpel form for transformationstrappe: Mange af de traumatiserede har det dårligt og “føler sig forkerte” som en konsekvens af traumerne. Når de begynder hos os, fortæller vi dem, at de er normale – at deres reaktioner er naturlige i forhold til det, de har været ude for. Og vi fortæller dem om, hvordan traumer ytrer sig kropsligt-neurologisk. Vi fortæller dem, at traumer er en spændingstilstand. Disse spejlinger og informationer medvirker normalt til den første afspænding.

Over tid lærer vi dem, hvordan de kan opdage og genkende traumernes hverdagsudtryk. Vi hjælper dem til langsomt at oparbejde et eksplicit sprog for deres typiske “traume-

vaner", vi støtter dem i den bevidstgørelse og refleksion, som er nøglefaktorer i transformation.

En vigtig faktor i dette fremtidige udviklings- og beskrivelsesarbejde vil være at afklare fælles sprog og forståelsesrammer. Vi må udvælge og knytte an til et fælles grundlag, en fællessproglig prototype for menneske-system bæredygtighed.
Mennesket som bæredygtig kultur – et *eco-mindset* som kernen i en egentlig vision for humane helhedsorienterede fællesskaber: Så vi skal have afdækket og udfoldet det, der fremmer bæredygtighed, når det handler om os mennesker, dels i hver enkelt af os og dels i kontakt i sociale processer. Vi skal blive bedre til at lære af og udnytte naturens måde at organisere, leve og lede på, så vi kan opbygge samfund båret på viden om og respekt for liv og helhed i biosfæren – som også kunne være en moderne definition på spiritualitet – menneske-system bæredygtighed.

2. Etik og systemisk eksistentialisme

Det etiske og eksistentielle perspektiv – ansvaret for at håndtere de grundlæggende udfordringer i livet – har været forankret i et lokalt liv. Det enkelte menneske har ansvaret for sit eget liv – har ansvaret for at skabe mening, ansvaret for kontakt og sammenhænge med andre mennesker og er – først og sidst – udfordret af sin egen dødelighed.
Med erkendelsen af den antropocæne virkelighed og de fænomener og kriser, der er knyttet til denne virkelighed, ændres perspektivet. Nu handler overlevelse fx ikke længere om det enkelte menneske alene, men også om arten som sådan. Det er en ændring i perspektiv, der er af afgørende betydning for mennesket og for menneskeheden, hvilket da også er pointen i hypotesen om den antropocæne epoke eller tidsalder.

3. Høste lavthængende frugter

En anden form for støttende transformativ proces kunne være at skabe en open source internetportal, hvor der kunne deles erfaringer, praktikker, viden fra behandling, lærings- og forandringsprocesser.
Efterfølgende kunne man invitere fagfolk og organisationer med viden og erfaring til at bidrage med at gøre deres erfaringer synlige som inspiration for andre. Dele øvelser, bøger mv.

Ændring af de fælles fortællinger vil medvirke til at ændre fremtiden

I disse uger går UNFPA-skrivegruppen i gang igen, efterhånden som deltagernes opsamlinger og respons ankommer. De udfordrende tider taget i betragtning, synes jeg det er utroligt håbefuldt, at en sådan proces og et sådant skrift er muligt med udspring i FN.

Spiritualitet er en meget bredere og mere grundlæggende menneskelig oplevelse end religion. Spiritualitet har to dimensioner: En indadgående eller "opadrettet" og en udadgående, som omfatter verden og vores medmennesker … Det latinske ord spiritus betyder "ånde(dræt)", og det samme gør det beslægtede latinske ord anima, det græske psyche og sanskritordet atman. Disse nøgleudtryks fælles betydning peger mod, at den oprindelige betydning af det spirituelle eller åndelige i mange gamle filosofiske og religiøse traditioner både i øst og vest har været livets ånde … Ånde – livets ånde – har vi til fælles med alle levende væsener.
– (Capra/Luisi)

Tak til Ninni Sødahl og Birgitte Jensen for gennemlæsning og værdifulde kommentarer.

Litteratur:
Bertelsen, Jes: *Et essay om indre frihed*, Rosinante 2010
Biggs, R, Schlüter, M, Schoon, M.L.: *Principles for Building Resilience*, Cambridge University Press 2015
Capra, Fritjof and Luigi, Pier Liusi: *The Systems View of Life, Cambridge University Press 2014*
Cozolino, Louis: The Neuroscience of Human Relationsships, Norton 2014
Csikszentmihalyi, Mihaly: *Flow og engagement i hverdagen*, Borgen 2005
Davies, William: *The Happiness Industry*, Verso 2015
Eriksen, Hylland Th.: *Overheating*, PlutoPress 2016
Fuchs, Thomas: *The Brain – A mediating Organ*, in Journal of Consciousness Studies, vol 18,
no 7-8, Imprint Academic 2011
Gudmand-Høyer ed, Marius m.fl.: *Den humane vending*, Aarhus Universitets forlag, 2015
Hildebrandt, Steen og Stubberup, Michael: *Bæredygtig Ledelse – Ledelse med Hjertet*, Gyldendal Business 2010
Jonas, Hans: *The Phenomenon of life*, Northwestern University Press 1966/2001

Jonas Hans: *Ansvarets princip*, Hans Reitzels Forlag 1999
Korten, C. David: *Change the Story, Change the Future*, Berrett-Koehler 2015
Maturana, Humberto og Varela, Francisco: *Kundskabens træ*, Forlaget Ask 1987
Roberson, Margaret: *Sustainability – Principles and practice*, Routledge 2014
Rockström, Jonas and Klum, Mattias: *Big World Small Planet*, Max Ström Publishing 2015
Senge, Peter m.fl: *Den nødvendige revolution*, Klim 2010
UNFPA: *Enhancing Human Flourishing Within the 2030 Development Agenda: The Spirituality of Global Transformation*, Reflection Paper, United Nation New York 2016
Wilson, O. Edward: *Half Earth*, Liveright 2016

Michael Stubberup
født 1956, cand.mag. i dansk og kunsthistorie, forfatter til en række bøger, blandt andet med Steen Hildebrandt, er initiativtager til og leder af netværket Synergaia der rehabiliterer torturofre. Han er mangeårigt medlem af Vækstcenterets ledelse, underviser i ledelse med hjertet, og var i 2015 inviteret til FN som deltager i FN's Population Fund's fortsatte dialog om sammenhængen mellem menneskelig vækst og bæredygtighed.